A takarmányárak hatása a pulykahús-előállításra

CSORDÁS S. TIBOR – SZENTIRMAY ANDRÁS – TROJÁN SZABOLCS

Kulcsszavak: takarmányár, pulykahús-előállítás, vertikális integráció.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A tanulmányban bemutatott takarmányárak és a pulykahús-előállítás jövedelme közötti rendkívül szoros kapcsolat elgondolkodtató, mert a takarmány – mint a legfontosabb inputtényező – árának változása vállalatcsoportok átrendeződését eredményezheti.

A takarmányárak fokozatos és lassú ütemű emelkedése ugyan különböző költséggazdálkodási eszközökkel egy bizonyos pontig ellensúlyozható, de a jelen tanulmányban vizsgált időtartam alatt két ízben is tapasztalt rendkívül drasztikus mértékű takarmányár-emelkedés által okozott hatások kivédésére az ágazat szereplőinek nincsen eszköze. Amennyiben a jövőben is előfordulnak hasonló mértékű takarmányár-emelkedések, akkor azok vállalati csődökkel kísért szerkezeti átrendeződést is okozhatnak az ágazatban.

BEVEZETÉS

Napjaink élelmiszer-gazdaságában a baromfihús-előállítás – azon belül pedig természetesen a pulykahústermelés is – rendkívül erőskoordinációsmechanizmusokkalátszőtt, az egymásra épülő termékpályaelemeket összehangoltan működtető, vertikálisan integrált struktúrában zajlik. E rendszerek piaci és társasági jogi szempontból az esetek döntő többségében olyan gazdasági társaságok, amelyek önálló beszerzési, termelési és termeltetési folyamatokat működtetnek, piaci és finanszírozási kapcsolatokkal rendelkeznek, miközben a termékpálya egyéb – főként a vágóalapanyag-előállítással foglalkozó – szereplőinek tevékenységét integrálják, amit szinte kivétel nélkül a vágóipari tevékenységgel foglalkozó vállalkozások töltenek be. Ezek a társaságok szerzik be a vágóalapanyag-előállításhoz szükséges inputanyagok döntő többségét, amelyeket aztán az általuk integrált szereplőknek továbbítanak. Az integrációkat az utóbbi időszakban többször is hátrányosan befolyásolták a termékpálya egyik legnagyobb beszállítójaként szereplő takarmányiparból érkező hatások, amelyek legtöbbször áremelkedések formájában érték az ágazatot. Ezek a hatások mind termelési, mind pedig pénzügyi és finanszírozási szempontból érzékelhetőek, de más és más mértékben és módon érintették az egyes szereplőket. A takarmányárak drasztikus emelkedésének időszakában volt a legintenzívebb a hazai pulykaágazat szereplői közötti átrendeződés, amelyet jelentős termelés- és értékesítésingadozások, illetve több esetben vállalati csődök és tulajdonosváltások is kísértek.

A tanulmány a takarmányárak alakulása és a hazai pulykahús-előállítással foglalkozó baromfiintegrációk tevékenységében bekövetkezett változások közötti összefüggést 2002. XI. hónaptól kezdődő és 2009. IX. hónapig tartó időszakot felölelő, havi rendszerességű adatgyűjtésből származó adathalmaz elemzésével mutatja be. A több mint hét éves adatsor vizsgálata lehetőséget nyújt arra, hogy az EU-csatlakozás előtti évtől szinte napjainkig terjedő időszak információi alapján vonjunk le következtetéseket.

AZ INTEGRÁCIÓK ÉS A TAKARMÁNYKÖLTSÉGEK

A takarmánygyártás, mint önálló termékelőállító tevékenység, valamilyen módon

minden esetben része a baromfi termékpályának, miután a legfontosabb, illetve mennyiségben és értékben a legjelentősebb inputanyagot szolgáltatja a szektor számára.

A takarmánygyártás jelentőségét, illetve a baromfi termékpályán betöltött szerepét számos szerző (pl.: *Aho, 1999; Henry – Rothell, 1995; Clement, 1998; Zoltán, 2004*) vizsgálta, azonban különösen érdekes, a tevékenység pontos piaci szerepével és az integrációkhoz fűződő viszonyával kapcsolatban *Nábrádi és Fáklya (1997)* megállapítása, amelyet a hazai baromfiipari integrációk felépítése több esetben is igazol. A szerzőpáros baromfihús-előállítás gazdasági kérdéseivel foglalkozó tanulmánya a baromfiágazatot mint az élelmiszer-gazdaság legerőteljesebben integrált szegmensét említi, és az integráció fő szervezőiként a feldolgozóüzemeket jelöli meg. A szerzők ugyanakkor a takarmánygyártást nem sorolják az integrált rendszer elemei közé, mert szerintük az igen költséges takarmány-előállítás egyetlen állattenyésztési ágazathoz történő integrálása gazdaságtalan és rendkívül kockázatos is egyben.

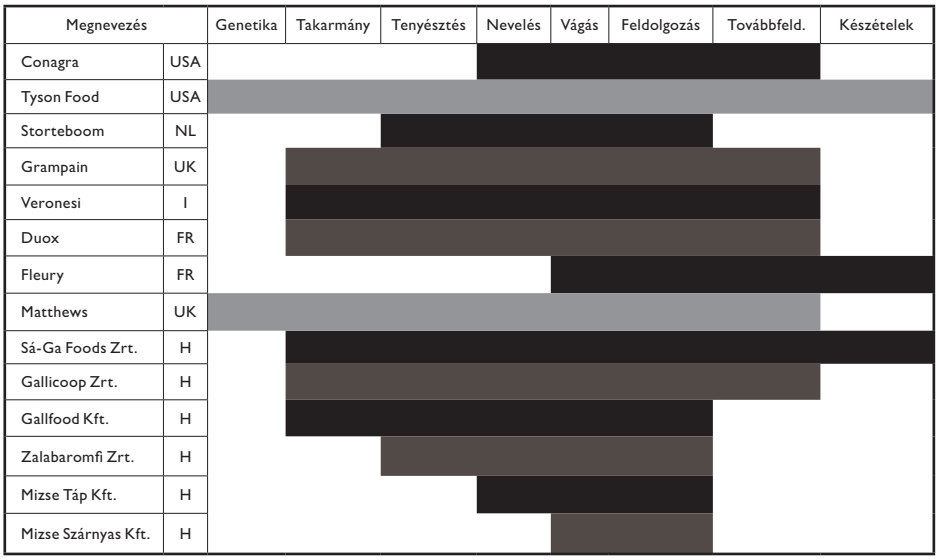
A termékpálya integrátoraiként szereplő feldolgozók mérettől függően más-más termékpályaelemeket integrálnak. E szerint a jelentős méretben működő integrációk képesek elérni azt a takarmánytermelési volument, amely mellett már érdemes a takarmánygyártási tevékenységet is bevonni az integrációba.

Az 1. ábra néhány nemzetközi és hazai – bár nem feltétlenül hazai tulajdonú – baromfiipari vállalkozás integrációs felépítését ábrázolja. Az információk forrása a nemzetközi vállalkozásoknál meglehetősen régi, 2001. évi tanulmány, ami azóta nem változott. A feltüntetett hazai szereplők pedig 2009. évi tapasztalatok alapján tartalmazza az 1. ábra.

A takarmánygyártás integrációban betöltött helyének fontossága különösen akkor válik szembetűnővé, ha megvizsgáljuk, hogy a termékpálya mentén felmerülő termelési költségekből milyen arányt tesznek ki a takarmányköltségek. Szintén több szerző (pl.: *Aho, 1999; Zoltán, 2004; Szőlősi, 2008*) munkájában kimutatásra került a takarmányköltségek magas részaránya, amelyet a pulykahús-előállítás vonatkozásában készült 2. ábrán látható nemzetközi összehasonlítás is igazol.

1. ábra

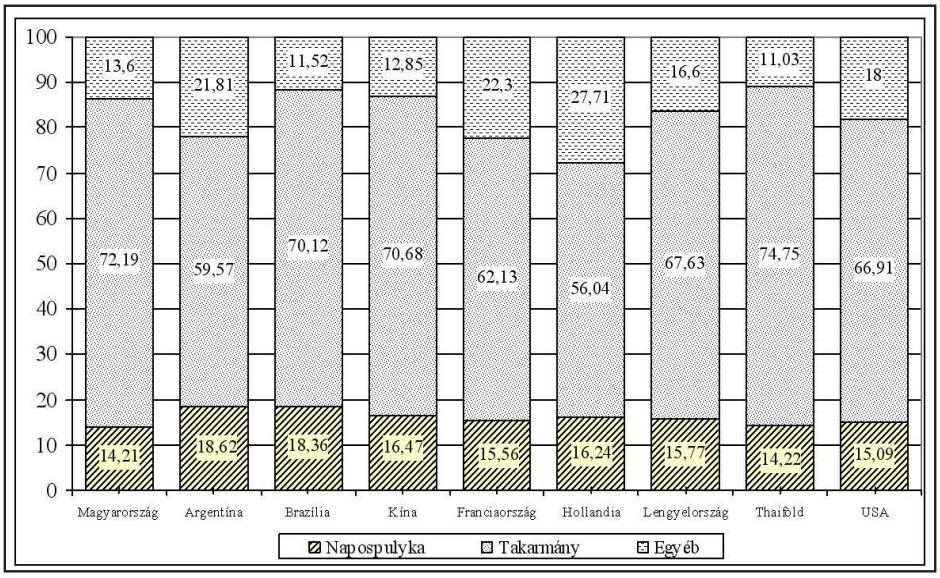
Az integráció tartalma meghatározó baromfiipari vállalkozásokban

Forrás: a szerzők saját összeállítása hazai ágazati szereplőkkel kiegészítve a Rabobank 2001. évi tanulmánya alapján

2. ábra

A vágópulyka-előállítás költségszerkezete néhány baromfitermelő országban

Forrás: a szerzők saját összeállítása A.V.E.C. (2005) adatai alapján

A takarmányköltségek összköltségen belüli részaránya mellett fontos annak vizsgálata is, hogy a 2. ábrán látható százalékos adatok milyen Ft/kg-ban kifejezett értékeket jelenthetnek. Az egységnyi vágóalapanyag előállításához felhasznált takarmány költségét természetesen minden ágazati szereplő kényesen óvott titokként kezeli, de a rendelkezésre álló – és nyilvánosan elérhető – adatok alapján viszonylag pontos becslés készíthető erről az adatról. Az egy kilogrammnyi pulyka vágóalapanyag előállításához felhasznált takarmány költségének becsléséhez a jelen tanulmány kettős megközelítést alkalmaz, amelyben a takarmányátlagár és a takarmányhasznosulás összefüggését, illetve a különböző források (pl.: Baromfi Termék Tanács) által közölt önköltségadatokból a takarmányköltségek százalékos aránya alapján történő költségkifejezést is figyelembe veszi. A két számított mutató számtani átlagaként egy olyan költségadat kapható, amely felhasználható a takarmányköltségek vállalat- és ágazatszintű mértékének nagyságrendi kifejezésére. A becslés eredményeit az 1. táblázat tartalmazza.

1. táblázat

Az egy kilogrammnyi vágópulyka előállításához felhasznált takarmányköltség becslése

1. módszer	Átlagos takarmányár (Ft/kg)	Takarmányhasznosulás (kg/élősúly kg)	Becsült takarmányköltség (Ft/élősúly kg)
	72,5	3,2	232,0
2. módszer	Átlagos önköltség (Ft/kg)	Takarmányköltség aránya (%)	Becsült takarmányköltség (Ft/élősúly kg)
	330,0	72,0	237,6
A módszerek alapján átlagolással számított takarmányköltség (Ft/kg)			234,8

Forrás: a szerzők saját számításai 2008. évi adatok alapján

A 2. táblázat a pulykafeldolgozással foglalkozó hazai baromfiipari integrációk élősúlyban kifejezett felvásárlási adatait tartalmazza. Az adatokból érzékelhető az ágazat koncentrációjának foka is, hiszen a külön is nevesített hat társaság évről évre az összes hazai felvásárlás 76-87%-át teszi ki, míg a fennmaradó 13-24%-on évről évre változó módon 10-12 kisebb vállalkozás osztozik.

2. táblázat

Hazai baromfiipari integrációk élőpulyka felvásárlása

(M.e.: tonna)

Megnevezés	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Sá-Ga Foods Zrt.	38 850	42 527	41 707	36 840	37 895	35 496
Gallicoop Zrt.	30 826	38 617	35 893	35 394	34 383	34 999
Zalabaromfi Zrt.	12 645	14 930	14 354	11 450	11 870	8 980
Gallfood Kft.	0	1 673	14 906	28 447	26 127	16 190
Hungerit Zrt.	4 780	4 970	1 375	0	0	0
Merian Orosháza Zrt.	5 029	4 652	1 413	0	0	0
Egyéb	28 028	31 879	7 964	15 614	16 063	17 536
Összesen	120 158	139 248	117 612	127 745	126 338	113 201
Top hat (%)	76,67	77,11	93,23	87,78	87,29	84,51
Egyéb (%)	23,33	22,89	6,77	12,22	12,71	15,49

Forrás: a szerzők saját számításai a Baromfi Termék Tanács adatsorai alapján

Az 1. táblázat szerinti becslés és a 2. táblázatban látható adatok szorzataként megközelíthető, hogy az egyes pulykafeldolgozással foglalkozó baromfiipari integrációk (és a hozzájuk beszállító külsős takarmánykeverő üzemek) milyen mértékű takarmányköltségeket finanszíroznak tevékenységükben (3. táblázat).

3. táblázat

Hazai baromfiipari integrációk becsült éves takarmányköltsége

(M.e.: E Ft)

Megnevezés	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Sá-Ga Foods Zrt.	9 121 980	9 985 340	9 792 804	8 650 032	8 897 746	8 334 461
Gallicoop Zrt.	7 237 945	9 067 272	8 427 676	8 310 511	8 073 128	8 217 765
Zalabaromfi Zrt.	2 969 046	3 505 564	3 370 319	2 688 460	2 787 076	2 108 504
Gallfood Kft.	0	392 820	3 499 929	6 679 356	6 134 620	3 801 412
Hungerit Zrt.	1 122 344	1 166 956	322 850	0	0	0
Merian Orosháza Zrt.	1 180 809	1 092 290	331 772	0	0	0
Egyéb	6 580 974	7 485 189	1 869 947	3 666 167	3 771 592	4 117 453
Összesen	28 213 098	32 695 430	27 615 298	29 994 526	29 664 162	26 579 595

Forrás: a szerzők saját számításai

A 3. táblázatból megállapítható, hogy a takarmányköltségek finanszírozása a pulykahús-előállítással foglalkozó baromfiipari integrációk tevékenységében a legnagyobb pénzügyi feladat. A költségek mértéke ágazati szinten rendszeresen meghaladja az évi 26 milliárd forintot, a legjelentősebb termelési volumennel rendelke-

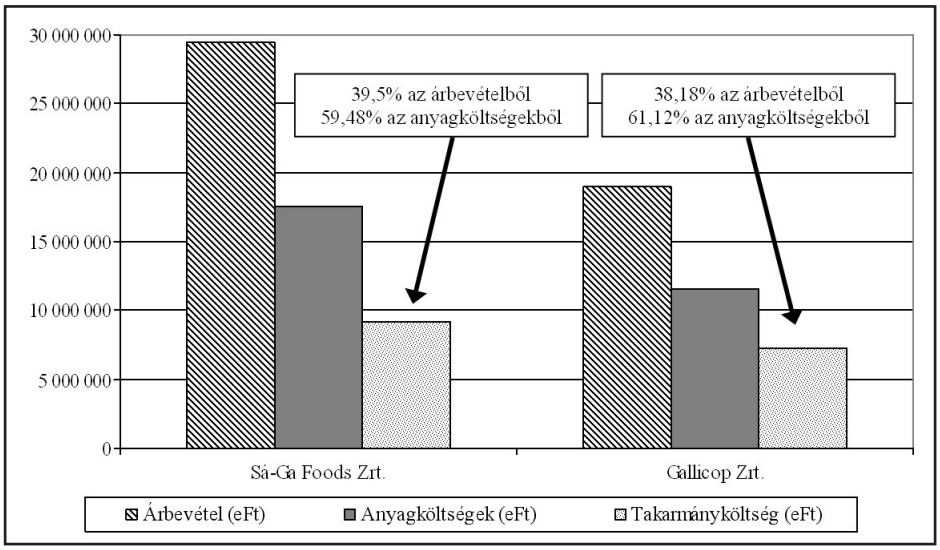
ző vállalkozások esetében pedig eléri, és esetenként meg is haladja az évi 7-8 milliárd forintot.

A 3. ábra a két legjelentősebb pulykahús-előállítással foglalkozó hazai vállalkozás árbevételét, anyagköltségeit és a fentiekben becsült takarmányköltségeit viszonyítja egymáshoz. Az ábra adataiból leolvasható, hogy a takarmányköltségek egy teljes vállalkozás árbevételéből akár 30-40%-ot is felemészthetnek, a teljes anyagköltségen belül pedig körülbelül 60%-kal részesednek.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a takarmányfelhasználás, illetve a takarmányköltségek alakulása olyan mértékű szereppel bír a pulykahús-előállítással foglalkozó szervezetek gazdálkodásában, hogy az e területen bekövetkező kedvezőtlen változások akár egész vállalkozások tevékenységét veszélyeztethetik.

3. ábra

A takarmányköltségek aránya két vállalkozásban 2004-ben

Forrás: a szerzők saját számításai a társaságok éves beszámolói alapján

Az integrációk eltérő felépítéséből adódóan nem mindegy, hogy egy-egy baromfiipari vállalat külső beszállító felé, vagy pedig saját tulajdonban lévő takarmánykeverő üzeme felé kell hogy megfizesse a megvásárolt takarmány vételárát. A fizetési határidők és a vállalati likviditás szerepe nyilvánvalóan lényegesen erősebb befolyásoló tényező akkor, ha egy független takarmánygyártó felé kell a kifizetéseket teljesíteni, amelyek megvalósulása ugyan több áttételen keresztül, de végső soron meghatározóan azon múlik, hogy a pulykahús termékeket megvásárló élelmiszerkereskedelmi hálózatok milyen fizetési határidőkkel és fizetési morállal dolgoznak.

TAKARMÁNY- ÉS ÉRTÉKESÍTÉSI ÁRAK A PULYKAHÚS-ELŐÁLLÍTÁSBAN

A 4. ábrában a vizsgált időszak alatt regisztrált takarmányárak és a takarmánykukorica tőzsdei jegyzésárai hasonlíthatók össze. A takarmánykukorica tőzsdei jegyzésárai közül minden évből a 11. havi – tehát nagyságrendileg a betakarítás időszakából származó – jegyzésár került közlésre. A 4. ábra alapján egyértelműen látható, hogy a takarmányárak és a takarmánykukorica ára között rendkívül erős az összefüggés. A vizsgált időszakra illesztett trendvonalak szinte párhuzamosan haladnak, a takarmányár pedig csaknem azonnal, egy-két hónapos

késéssel leköveti az időszakban kétszer is drasztikusan emelkedő takarmány kukoricaárat.

Az 5. ábra a vizsgált időszak alatt regisztrált takarmányárakat és a felvásárolt vágópulyka-mennyiség alakulását hasonlítja össze. E tekintetben első megközelítésre nem érzékelhető szoros összefüggés, csak az állapítható meg, hogy a felvásárolt vágópulyka-mennyiség erős ingadozásokkal tarkítva ugyan, de takarmányárak trendszerű növekedésével arányosan fokozatosan csökkent.

Érdemes megvizsgálni továbbá azt is, hogy az egyes pulykafeldolgozással foglalkozó baromfiipari integrációk önálló felvásárlási adatai miként változtak a vizsgált időszakban. Az országos összesített adatok hektikus ingadozásának hátterében jelentős iparági változások álltak a vizsgált időszakban. E változások keretében több vállalkozás befejezte tevékenységét, egyesek felszámolási eljárás alá kerültek, egyesek pedig tulajdonosváltás révén új feldolgozóüzemeket vettek át és kezdték el építeni saját integrációjukat.

A felvásárlási adatok alakulásából leolvasható, hogy a vizsgált időszakban több vállalkozás (Hungerit Zrt., Merian Orosháza Zrt., Bábolna Zrt., Hajdú-Bét Zrt., Zalabaromfi Zrt.) teljes egészében felhagyott a pulykafeldolgozással. Közülük is a Hajdú-Bét Zrt., a Bábolna Zrt., a Zalabaromfi Zrt. és a Merian Orosháza Zrt. felszámolási eljárás alá került. A pulykafeldolgozást végleg felfüggesztő vállalkozások közül csak a Hungerit Zrt. kerülte el a felszámolást, és megváltozott tevékenységstruktúrában (víziszárnyasok és csirke feldolgozása) ma is folytatja tevékenységét. A felszámolási eljárás alá került vállalkozások közül csak a Bábolna Zrt. egykori kecskeméti pulykafeldolgozó üzemét megvásárló Gallfood Kft. jelent meg új szereplőként a piacon, és 2005. év elején kezdte meg a vágóalapanyag-felvásárlást.

A felvásárlási adatok alapján a vizsgált időszakban az ágazat szereplői közül csupán a Sá-Ga Foods Zrt. és a Gallicoop Zrt. működtek viszonylagosan állandó felvásárlási volumennel, a többi szereplő tevékenysége viszont kivétel nélkül gazdasági kényszerhelyzettel (felszámolási eljárás) is párosuló drasztikus termeléscsökkenést szenvedett el, illetve teljes egészében megszüntette pulykafeldolgozási tevékenységét.

Az 5. ábra elemzése kapcsán fontos megjegyezni, hogy az 5. ábrán látható termeléscsökkenést nem az egyes vállalkozások önálló csökkenése okozta, hanem az a tény, hogy a vizsgált időszak alatt a hazai pulykafeldolgozás vezető vállalkozásai négy kivételtől eltekintve gyakorlatilag tönkrementek, és a megmaradó jelentősebb szereplők közül is egy teljes egészében felhagyott a pulykafeldolgozással. A pulykaágazatban megmaradt integrációk mindeközben nem tudták jelentős mértékben növelni korábbi termelésüket, így az ország össztermelése az 5. ábrán is látható módon és mértékben csökkent.

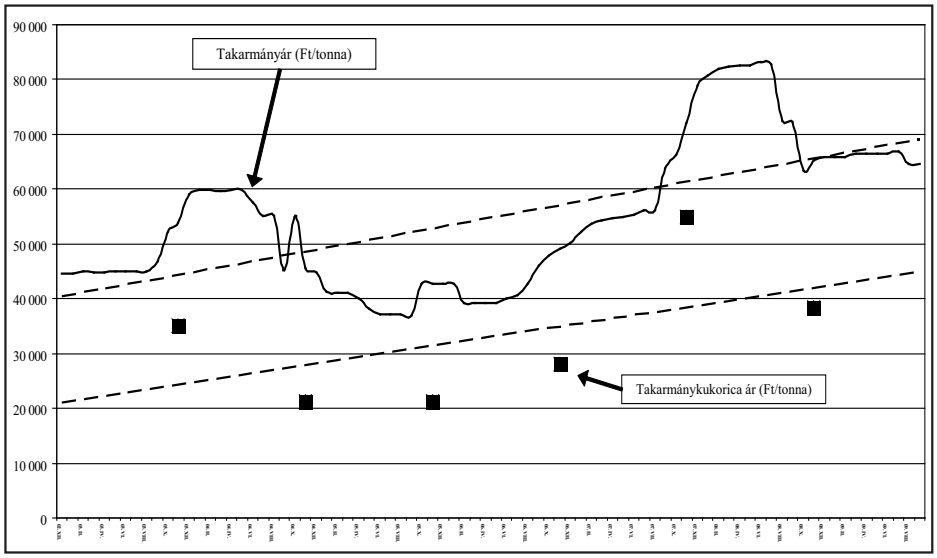
Az 5. ábra adatainak vizsgálatakor érdekes (bár részletes számításokkal nyilvánvalóan nem alátámasztott) következtetésre is juthatunk. A jelentős ágazati átalakulások, tehát a gazdasági társaságok „tömeges" csődhelyzete és a pulykafeldolgozási tevékenység megszűnése szinte minden esetben egybeesik azzal az időszakkal, amelyben a takarmánykukorica, ezzel összefüggésben pedig a takarmány ára drasztikusan megemelkedett. A takarmányárak jelentős növekedésekor szinte minden esetben 2–4 hónapon belül valamelyik pulykafeldolgozó társaság tevékenysége gazdasági szempontból tarthatatlanná vált. A 2004-ben tapasztalható első áremelkedési hullámot ugyan a Zalabaromfi Zrt. még átvészelte, de a 2008-ban bekövetkezett második jelentős áremelkedést már nem.

A hazai pulykafeldolgozás mára erősen koncentrálódott. A 2009-ben a három legnagyobb integráció a hazai pulykafeldolgozásból több mint 80%-ban részesült, mellettük pedig mintegy 10-12 vállalkozás tevékenykedik – esetenként időszakosan – az ágazat feldolgozói szegmensében. A koncentráció ütemét a 6. ábra szemlélteti. A feldolgozóipari koncentrációval kapcsolatosan érdekességképpen fontos megjegyezni, hogy a hivatalos adatgyűjtéseken

alapuló elemzés nem képes figyelembe venni az ágazat minden piaci szereplő által elismerten létező „szürke szegmensét", amely gyakorlatilag illegális vagy féllegális „garázsvágóhidak" tevékenységeként realizálódik. Az ágazat ezen szereplői legtöbbször időszakosan folytatják tevékenységüket, de a feldolgozásban és az értékesítésben képviselt részarányuk több ágazati szereplő becslése alapján akár a 10-15%-ot is elérheti.

4. ábra

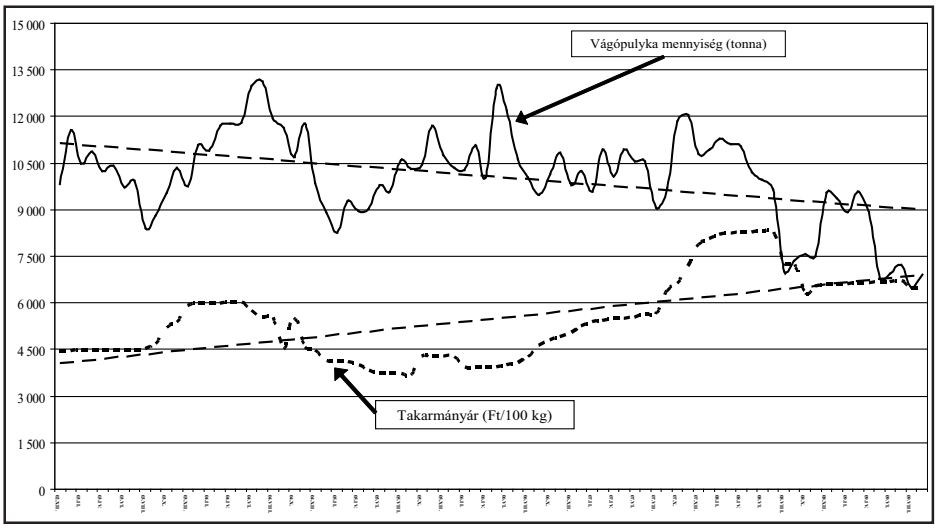
A pulyka „befejező" takarmány ára és a takarmánykukorica tőzsdei jegyzésára közötti összefüggés (Ft/tonna)

Forrás: a szerzők saját összeállítása a Baromfi Termék Tanács adatbázisa és a BÉT adatai alapján

5. ábra

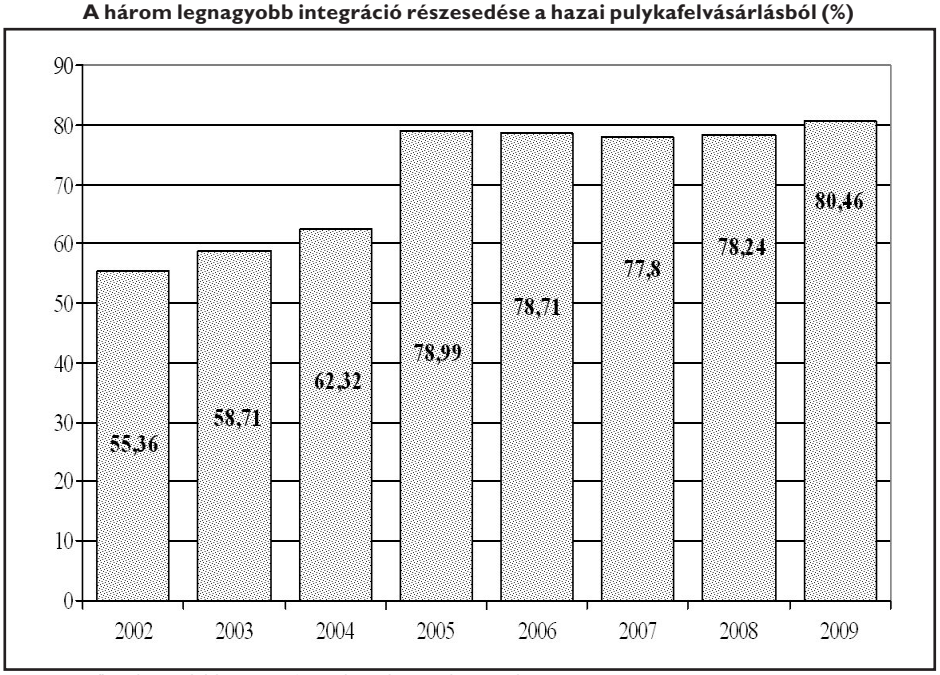
A pulyka „befejező" takarmány ára és a felvásárolt vágópulyka-mennyiség közötti összefüggés

Forrás: a szerzők saját összeállítása a Baromfi Termék Tanács adatbázisa alapján

6. ábra

A három legnagyobb integráció részesedése a hazai pulykafelvásárlásból (%)

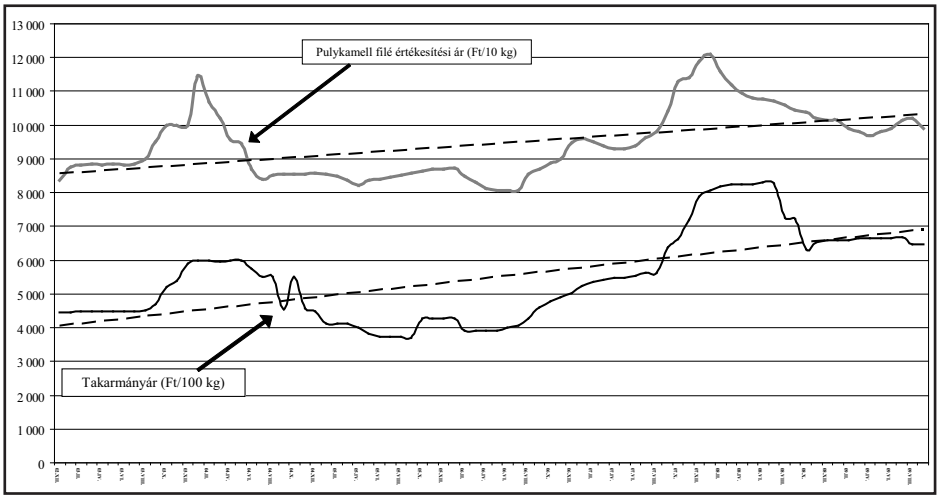
Forrás: a szerzők saját összeállítása a Baromfi Termék Tanács adatbázisa alapján

A 7. ábra a takarmányárak és a pulykamell filé értékesítési ára közötti összefüggést ábrázolja és megállapítható, hogy a pulykamell filé értékesítési ára tendenciájában követte ugyan a vizsgált időszakban kétszer is jelentős mértékben megemelkedő takarmányárak változását, de az áremelkedés időtartamát tekintve a pulykamell filé ára mindkét esetben lényegesen rövidebb ideig maradt a magasabb ártartományban, mint a takarmányé. A pulykamell filé ára is egyértelműen emelkedett, de az emelkedés mértéke elmaradt a takarmányárak emelkedésétől. Mindez a pulykahús termékeket előállító vállalkozások számára azt jelentette, hogy fokozatosan csökkent gazdasági mozgásterük, tehát egyre kisebbé vált az a „rés", amelybe költséggazdálkodásuk során „be kellett férniük".

A takarmányárak emelkedésén kívül a vizsgált időszakban szintén emelkedtek az energia, a munkaerő, a csomagolóanyagok stb. költségei is, ami oda vezetett, hogy a pulykahús-előállítás növekvő összköltségét egyre kevésbé voltak képesek fedezni az alacsonyabb ütemben növekvő értékesítési árak.

7. ábra

A pulyka „befejező" takarmány ára és a pulykamell filé értékesítési ára közötti összefüggés

Forrás: a szerzők saját összeállítása a Baromfi Termék Tanács adatbázisa és az AKI adatai alapján

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) Aho, P. (1999): The economics of the US chicken meat industry. Poultry Perspective, Connecticut, USA. www.thepoultrysite.com – (2) Aho, P. (2004): The outlook for the global poultry industry – For BASF – (3) Agrárgazdasági Kutató Intézet (2010): Agrárpiaci jelentések. www.aki.gov.hu – (4) A.V.E.C. (2005): The poultrymeat sector in the European Union – 2003. www.avec.dk – (5) Baromfi Termék Tanács (2002-2009): Baromfiágazati tájékoztató. – (6) Clement, E. W. (1998): Vertical integration comparsion: beef, pork and poultry. Oklahoma Cooperative Extension Service, www.osuextra.com – (7) Henry, R. – Rothell, G.: IFC Global Agribusiness Series – The World Poultry Industry. – (8) Nábrádi A. – Fáklya E. (1997): A baromfihús termelés gazdasági kérdései. PHARE IPP Projekt Sorozat, Debrecen – (9) Szőlősi L. (2008): A vágócsirke vertikum modellezése és gazdasági elemzése egy, az Észak-alföldi régióban működő integráció alapján. (doktori értekezés) – (10) Zoltán P. (2004): A világ baromfiiparának várható fejlődése a következő években. Baromfiágazat, IV. évf. 3. sz., 4-11. pp.